

ВЪНШНАТА МИГРАЦИЯ В БЪЛГАРИЯ И ИЗБРАНИ ЕВРОПЕЙСКИ СТРАНИ ПРЕЗ ПЕРИОДА 1965–2008 г.¹

Кремена Борисова, Станислава Николова

ВЪВЕДЕНИЕ

През последните две-три десетилетия дългосрочните демографски прогнози разкриват все по-ясно съществените изменения в структурата на населението, които се наблюдават и ще продължават да се развиват и в бъдеще. Равнището на раждаемост под необходимото за просто възпроизводство, както и нарастващата продължителност на живота, водят до остаряване на населението и формират през последните години съответно възрастови структури на населението, които са без прецедент в човешката история и поставят под заплаха работата на много институции, работещи върху основата на стари параметри за населението. Увеличаващата се пропорция между старо и младо население променя постановката за пенсионната система, за възможностите на работната сила, чието намаление насочва и към въпроси относно бъдещото развитие на пазара на труда, икономически растеж и социалната стабилност. Тези процеси засилват своето въздействие на фона на следвоенните поколения, навлизащи вече в пенсионна възраст, в контраст с вливащите се все по-малки нови поколения на пазара на труда. Това поставя демографите пред нелеката задача за намиране на решение относно уравнивяването на тези явления и възникващите нови проблеми. Безусловно що се отнася до смъртността, тенденцията е към подобряване на показателите във всички възрастови групи, а предприеманите мерки за повишаване равнището на раждаемостта обикновено са скъпи и имат отложен ефект във времето. Поради това вниманието се насочва към възможността миграционните процеси да бъдат един такъв инструмент за постигане на положителен ефект в краткосрочен план. Това твърдение е и в основата на развитието на концепцията на т. нар. „заместваща миграция“². Тази концепция е в основата главно на изследвания за необходимостта от миграциите за уравнивяване на неблагоприятните демографски тенденции и при тестването на приети правителствени политики, касаещи миграциите. Corcelli (2003) отбелязва, че поради това „заместващата миграция“ не може да бъде използвана като инструмент за определяне на национална политика относно миграциите.

Изучаването на въздействията, които външните миграции оказват върху демографската система е много сложна задача. Това е явление, в развитието на което играят различна роля елементи с демографски, икономически, со-

¹ Материалът в настоящата статия е част от завършено изследване на тема „Режимът на възпроизводство на населението в България и отражението му върху предлагането на работна сила (2005–2030)“, с автори ст. н. с. Кр. Борисова и н. с. Ст. Николова, 2010 г.

² Понятието „replacement migration“ е използвано за първи път от Feld (2000), както и в доклада на Обединените нации (2000). „Заместващата миграция“ се отнася „до външна миграция, която би била необходима да компенсира възможен недостиг на население, т.е да компенсира намаляващия размер на населението в определени негови групи, намаляването на броя лица в трудоспособна възраст, на жени във фертилна възраст и т. н., както и да компенсира като цяло процеса на остаряване на населението“ (United Nations 2000b: 5).

циален, политически, исторически, културен и друг характер. В сравнение с другите демографски процеси миграциите се влияят в много по-голяма степен от действието на съвкупност от икономически, политически и социални фактори и понякога дават много по-бърза реакция на измененията в техните въздействия. При това, трябва да добавим, че върху мобилността на населението оказва въздействие както изменението на посочените фактори в страната на емиграция, така и изменението им в страната на имиграция. Поради всичко това изследването на самия процес изисква като необходимо условие интердисциплинарен подход, опиращ се на системния анализ. Този факт, в съчетание с крайно недостатъчната често пъти статистическа информация, стои в основата на незадоволителното равнище на познанията за състоянието и развитието на външните миграции.

Днес необходимостта от качествени анализи и прогнози за външната миграция придобива все по-голяма значимост. Пространственото движение на населението е от особена важност в условията на намаляващото положително влияние на естественото движение на населението върху неговия прираст. В пълна сила това се отнася до развитите региони на света, каквато е Европа, и в която повечето страни са достигнали през последните години до нулев или отрицателен естествен прираст на населението (van der Gaag and van Wissen, 1999; Kupiszewski, 2002b). Въпреки че имиграцията, в частност, може да предотврати намалението в размера на едно население, добре известно е, че огромни навлизачи потоци биха могли да доведат до рязко увеличение на броя му и дори да изместят местното население от неговата водеща позиция, поради което е необходимо тези процеси да бъдат контролирани и, доколкото е възможно, предвидими. Още повече, че ролята на миграциите не е ограничена само до демографския аспект, но засяга и много други аспекти от социалния живот, включвайки икономиката, трудовите взаимоотношения, политиката, културата и т.н. От друга страна, в глобализацията се свят миграционните процеси ще стават все по-динамични и комплексни (Когунь и Okylski, 2004), което също налага тяхното по-пълно изследване и познаване на тяхното бъдещо развитие.

ОСНОВНИ ПОНЯТИЯ И ИНФОРМАЦИОННА БАЗА

В по-нататъшното изложение всички понятия, свързани с външната миграция, се използват съгласно обхвата им, даден в Евростат³. Под имиграция се разбира действие, при което лицето се установява да живее в съответната страна за период от поне 12 месеца, след като преди това то е живяло в друга страна. С емиграция се обозначава действието, при което лице, имащо дотогава обичайно местоживееене в дадена страна от ЕС, изменя своето местоживееене за период от поне 12 месеца. Дефиницията на „обичайно местоживееене“ е мястото, където лицето при нормални условия прекарва всекидневната си почивка, независимо от временните му отсъствия поради отпих, отпуск, посещения при приятели и роднини, командировка, лечение или религиозно поклонение, или при липса на информация за такова — мястото на

³ Виж: Методологически бележки за външната миграция. Eurostat, http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_SDDS/en/migr_flow_esms.htm